

шого военно-инженерного училища в военно-инженерный институт Подольской государственной аграрно-технической академии. В статье обозначены особенности комплектования офицерским составом в этот период. В частности обращено внимание на возвращение военнослужащих – украинцев из России, Белоруссии, стран Средней Азии и Кавказа. Сравнивается численность военнослужащих Вооруженных Сил Украины в 1992-1999 гг., когда она уменьшилась в 2,3 раза – с 726,5 тыс. человек до 310 тыс. человек.

Ключевые слова: инженерные войска Вооруженных Сил Украины, военный округ, оперативное командование, офицерский состав, комплектование.

Igor Krasota

The main stages creation the Engineering troops of the Armed Forces of Ukraine and especially their recruitment officers (1992-1999)

The main stages creation the engineering troops of the Armed Forces of Ukraine on the basis of published sources, and the works of Ukrainian historians investigated. The problem of lack of Engineers to provide troops in times of crisis and hostilities considered. Features military building after Ukraine gained independence analyzed. The relationship of engineering troops of the formation of the Land Force of Ukraine considered. Reforming the system of training officers considered. Military Engineering Institute Podolsk State Agricultural and Technical Academy was established on the basis of Kamianets-Podilskyi higher military engineering school. The peculiarities of recruitment officers during this period. Attention is paid to the return of Ukrainian officers from Russia, Belarus, Central Asia, the Caucasus and other countries. The number of Armed Forces of Ukraine compared to 1992-1999 years. It decreased 2,3 times – from 726,5 thousand Soldiers to 310 thousand Soldiers in period.

Key words: Engineering troops of the Armed Forces of Ukraine, military district, operational command, officers, recruitment

Отримано: 04.11.2016

УДК 007:304

В. С. Лозовий

ПОЛІТИКА ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ДЕНАЦИФІКАЦІЇ У НІМЕЧЧИНІ: ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СКОЕНІ ЗЛОЧИНИ

У статті шляхом порівняльної характеристики щодо втілення політики декомунізації в Україні та денацифікації у Німеччині, зроблено спробу з'ясувати проблему опрацювання тоталітарного історичного минулого та усвідомлення населенням відповідальності за скоєні злочини тоталітарних режимів.

Ключові слова: Декомунізація, денацифікація, політика, відповідальність, злочини.

Тоталітарний лад створений в СРСР, був одним з найстрашніших зразків репресивної держави та антигуманного суспільства, найбільшим гуманітарним та політичним катаклізмом України в

XX ст. Але прощання з атавізмами комунізму залишається для нас все ще актуальною політичною проблемою. Адже певна частина українців виправдовують його в тій чи іншій мірі, оскільки є носіями державно-патерналістських цінностей «радянської людини». В Україні, на відміну, наприклад, від країн Балтії, не існує загальносупільної згоди щодо «чужого» характеру комуністичної влади, накинutoї ззовні. Відтак, точаться запеклі політичні дискусії щодо інтерпретації тоталітарного радянського минулого між носіями різних конфліктних моделей пам'яті – «радянської», «національно-патріотичної» та «ліберальної». За таких обставин, відповідь на питання, чи можливе усвідомлення населенням відповідальності за співучасть у злочинах радянської влади як спосіб формування нової суб'єктності України, потребує аналізу досвіду інших країн. Передусім, Німеччини, де відбулося широке обговорення політичного минулого і проведено дискусії про історичну спадщину нацизму, Другої світової війни, Голокосту.

Мета статті полягає в тому, щоб шляхом порівняльної характеристики втілення політики декомунізації та денацифікації з'ясувати проблему відповідальності населення за скоєні злочини тоталітарних режимів.

Перехід від диктатури до демократії у Німеччині був вкрай важким і тривалим процесом. Відразу після закінчення війни не відбулося рішучого розриву з минулим Третього рейху. Усвідомлення злочинного характеру націонал-соціалізму не відбулося. Винятками стали лише деякі суспільно значущі фігури і політики, які, як філософ Карл Ясперс, протестантський теолог Карл Барт і перший президент ФРН Теодор Хейс, заговорили про колективну провину і колективний сором, про «колективну відповідальність» німецького народу за Голокост, маючи на увазі необхідність визнання своєї провини і обов'язок її спокутувати [1].

Політика денацифікації означала в першу чергу: кримінально-правову і судову кваліфікацію вчинених нацистами злочинів із застосуванням насильства; політико-правове ставлення до націонал-соціалістичного минулого, тобто компенсацію збитків різним категоріям жертв націонал-соціалізму і персональне юридичне переслідування конкретних злочинців з числа націонал-соціалістів; критичний розбір націонал-соціалістичного минулого та його опрацювання в історичних працях, літературі, мистецтві і філософії.

У перші два десятиліття існування ФРН тут йшли широкі політичні дебати про злочини, вчинені націонал-соціалістами, про компенсацію збитків різним категоріям жертв, про реституцію, репарації, антисемітизм і процесах над націонал-соціалістами. Нав'язана західними союзниками денацифікація в Західній Німеччині була малоуспішною. Американці провели соціологічні опитування, і встановили, що до 1949 року більшість німців в цілому позитивно ставилися до ідей націонал-соціалізму, і вважали, що самі по собі ідеї нацизму хороші, а ось їхнє втілення було незадовільним, що і призвело до злочинів та зловживань.

1952 року кожен четвертий німець, згідно з опитуваннями, був доброї думки про Гітлера. Реально ці цифри могли бути значно більшими, оскільки не всякий німець хотів публічно зізнаватися у своїх поглядах перед окупаційними властями.

Незважаючи на витіснення зі свідомості «проклятого» минулого в перші два післявоєнних десятиліття, дух осмислення нацизму був живий в літературі, театрі, кінематографі та інших видах мистецтва, вплив яких формував історичну свідомість. Досить згадати провокативний спектакль Рольфа Хоххута «Намісник» (1963) і два найвідоміших в західнонімецькій літературі романи, присвячених опрацюванню націонал-соціалістського минулого: «Бляшаний барабан» (1959) Гюнтера Грасса і «Урок німецької» (1968) Зігфріда Ленца.

Лише в кінці 1950-х і на початку 1960-х років у провідних засобах масової інформації поступово починалося обговорення нацистського минулого, що в кінцевому рахунку призвело до утворення тієї специфічної політичної культури ФРН, найважливішим елементом якої є моральне неприйняття нацизму. Процеси над Ейхманом в Єрусалимі (1961-1962), над катами Освенцима у Франкфурті (1963-1964) та інші великі процеси проти колишніх націонал-соціалістів, а також суперечки про терміни давності в буддестазі привели до помітного зростання інтересу в суспільстві до націонал-соціалістичного минулого. Перш за все, зміна покоління, особливо «покоління 1968 року», явно сприяла тому, що в порядку денному політики минулого з'явилася вимога критичного його опрацювання.

Переоцінка політико-культурних цінностей в 1970-х і 1980-х роках, в контексті якої формувалася домінуюча сьогодні в ФРН культура пам'яті, центрована навколо жертв нацизму, передбачала відкрите критичне обговорення та визнання провини. Важливим етапом на цьому шляху стала східна політика канцлера Віллі Брандта, яка орієнтувала політику минулого, засновану на визнанні відповідальності німців за нацизм, в напрямку історичної політики, яка мала на меті вплинути на майбутнє.

Тривале замовчування злочинів Третього рейху було порушено в 1970 роки, коли стали проводитися виставки і створюватися нові історичні музеї, які сприяли перегляду оцінок нацистської диктатури. У 1973-му році федеральний президент Густав Хайнман ініціював конкурс «Німецька історія» для учнів, який мав сприяти виробленню у дітей і молоді свідомості відповідальності.

Особливо вплинув на свідомість масового глядача і пробудив у нього готовність до критичного аналізу націонал-соціалістичного минулого американський телесеріал «Голокост». Цей телефільм в січні 1979 року щовечора збирав біля екранів від 10 до 20 млн. глядачів – більше, ніж будь-яка інша передача німецького телебачення, присвячена сучасній історії.

У психоаналітичному дослідженні Олександра і Маргарете Мічерліх, які ще в 1967 році у книзі «Нездатність до скорботи», спираючись на приклади ворожого ставлення окремих людей і

мас у цілому до визнання провини за співучасть у злочинних діях, вказали на недостатню активність влади у подоланні нацистських злочинів в епоху канцлера Аденауера. На думку філософа і публіциста Ральфа Джордано, витіснення зі свідомості і заперечення кримінального характеру націонал-соціалізму, в 1980-ті роки прийняло в німецькому суспільстві форму «повторної провини» і «самообману».

У 1970-х роках посилилася тенденція до заперечення або применшення масштабів знищення євреїв і до невизнання існування газових камер. У 1985 році у відповідь на спроби ревізюністів фальсифікувати історію був прийнятий закон «Про брехню про Освенцім», згідно з яким заперечення Голокосту переслідується по закону. Помітною віхою в історичній політиці ФРН стала пам'ятна промова президента ФРН Р. фон Вайцзеккера у 1985 році у якій він назвав 8 травня «днем звільнення» (а не днем капітуляції або краху). У цій промові фон Вайцзеккер вперше назвав усі категорії масових жертв націонал-соціалізму: євреї, цигани, комуністи тощо.

Водночас, вельми напружені обговорення нацистської політики, що мали місце у ФРН, пройшли повз НДР, не залишивши там ніякого сліду.

Після возз'єднання в 1990 році німецьких держав суспільний інтерес до Третього рейху і Голокосту навіть зріс. У центрі Берліна в 2005 році зведений центральний німецький меморіал в пам'ять євреїв, убитих в Європі. Це головний музей Голокосту в Німеччині, місце пам'яті і спогадів про шість мільйонів жертв-євреїв. Однак публічні дебати навколо Берлінського меморіалу Голокосту проходили аж ніяк не мирно: як-не-як народ вперше ставив в центрі своєї столиці пам'ятник власної ганьби. Спорудження пам'ятника Голокосту є свого роду апогеєм історичної політики і політики пам'яті в Німеччині. Водночас, з іншого боку, в об'єднаній Німеччині зміцнюється погляд на Другу світову війну, що представляє німців її жертвами.

Можна навести багато інших прикладів, які підтверджують, що Німеччина не звільнилася від свого минулого. Це підтверджується справжнім бумом в музеях, на виставках і на меморіальних заходах, присвячених жертвам націонал-соціалізму, і взагалі широкою присутністю історичної тематики в аудіовізуальних ЗМІ, в зв'язку з чим часто говорять про «ринкову вартість спогадів» і «театралізацію пам'яті». Відбулися дискусії навколо закону про компенсації особам, вивезеним на примусові роботи до Третього рейху, виставки (1995), присвяченій злочинам вермахту у Другій світовій війні, суперечки про переміщені цінності і все новими процесами над військовими злочинцями.

Врешті в результаті взаємодії держави та суспільства сформувалася нова «культура пам'яті», базована на усвідомленні жаху злочинів нацизму, їх масштабів і наслідків. Ця культура була підґрунтям політики примирення Німеччини з сусідами, а також між німцями.

Отже, процес денацифікації Німеччини був непростим і болючим, так як фактично, співучасниками нацистів, було майже все населення країни.

Ставимо питання: чому в Україні не зробили так, як зробили німці, коли вони усвідомили злочинну сутність нацизму, засудили, визнали свою провину і намагаються не допускати повторення пережитого? Чи зможуть наші співвітчизники визнати себе співучасниками злочинів комунізму?

Порівняймо висхідні умови денацифікації та декомунізації. Німеччина зазнала поразки і німців примусили до «денацифікації». Початок був покладений окупаційними військами союзників, без потужного впливу яких «денацифікація» точно б пройшла інакше і іншими темпами. Союзники впливши «план Маршалла» допомогли Німеччині відновитися і досягти добробуту. А економічне зростання, поліпшення добробуту, сприяло природному сприйняттю ліберальної ідеології замість націонал-соціалістичної.

У нас навпаки, СРСР розвалився сам, і Україну ніхто не окупував, тому зовнішнього поштовху до декомунізації не було. Не було допомоги схожої на «план Маршалла», який би підняв рівень життя і створив умови для прийняття «нетоталітарних» цінностей. Навпаки, реформи, які підтримував Захід, вкинули Україну в жорстоку кризу і більшість населення опинилися на грані виживання. Оскільки значна частина людей не рефлексує над можливостями самореалізації які дає свобода, а більше живуть побутовими проблемами добробуту, порівняння рівня життя за «комуністів і демократів» викликало ностальгію за «соціалістичною стабільністю» і як вважалося, «справедливим розподілом» соціальних благ.

Радянське суспільство в сталінські часи пережило жахливу психологічну травму. Мільйони людей були залучені в політику придушення і залякування, опинившись хто в ролі катів, хто – жертв. Люди піддавалися величезному психологічному тиску через насаджування ідеології та страху. Пострадянське українське суспільство в цілому психоаналітично не «проговорило», не виявило свою травму та біль і тому не позбулося важкого історичного вантажу.

Вибірковість пам'яті спрацьовує так: радянський державний терор забувається, (хочеться забути), а пам'ятається що радянська влада принесла країні певні позитивні завоювання, індустріалізацію, розвиток науки, освіти і медицини, ракетний і атомний проекти. Все це зробило тодішній Радянський Союз державою з якою доводилося рахуватися. Але коштували ці досягнення мільйони репресованих та загиблих.

В Україні спостерігається велика регіональна різниця у ставленні до радянських цінностей. Так, за соціологічними опитуваннями у 2014 р. 61% жителів Донбасу зазначили, що жалкують про розпад СРСР [2]. Якщо згадати, що в Україні, значна частина населення не визнає «чужого» характеру комуністичної влади, накинutoї ззовні, а радше, вважає її своєю, то ця частина, що-

найбільше визнає себе жертвою (здебільшого випадковою) цього режиму, а не відповідальною за його репресії. Водночас, Україна була лише складовою частиною СРСР, тобто не мала суб'єктності. Вся політика формувалася в Москві, а якщо немає суб'єктності, то немає й відповідальності.

Таким чином, якщо брати німецький досвід, то там успіху денацифікації серед широкого загалу сприяла взаємодія влади, громадянського суспільства (ініціативи інтелектуальних та духовних авторитетів), засобів масової інформації та літературно-мистецьких кіл. Зараз в Україні створилася ситуація, коли співпраця зазначених суспільно-політичних сил може дати позитивні результати і українці відчують свою відповідальність, як за майбутнє, так і за минуле.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шерер Ютта. Отношение к истории в Германии и Франции [Електронний ресурс] / Шерер Ютта. – Режим доступу: <http://otetrad.ru/article-959.html>
2. Ностальгія за СРСР та ставлення до окремих постатей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/Ratinggroup/rg-historical-ua-052014>

В. С. Лозовый

Политика декоммунизации в Украине и денацификации в Германии: проблема ответственности за учиненные злодеяния

В статье путем сравнительной характеристики относительно реализации политики декоммунизации в Украине и денацификации в Германии, предпринята попытка выяснить проблему изучения тоталитарного исторического прошлого и осмысления населением ответственности за содеянные злодеяния тоталитарных режимов.

Ключевые слова: декоммунизация, денацификация, политика, ответственность, злодеяния.

V. Lozovyy

Discommunization Policy in Ukraine and denazification in Germany: the problem of responsibility for the crime

Article by comparative characteristics of implementing policies decommunisation in Ukraine and denazification in Germany, attempted to clarify the issue of the past totalitarian study and awareness of the responsibility for the crimes of totalitarian regimes.

Key words: de-communization, denazification policy, liability, crime.

Отримано: 20.11.2016